

door mr. L. A. Struik

Mr. L. A. Struik is directeur van het Centraal Bureau voor het Katholiek Onderwijs. Het was geruime tijd fractievoorzitter van de KVP in de gemeenteraad van Rotterdam en lid van de partijraad van de KVP. Hij reageert op het artikel 'Is het CDA tegengevallen?' van de hand van mr. W. C. D. Hoogendijk in het maartnummer van dit blad.

Quo vadis, CDA ?

Het artikel van Hoogendijk onder de titel 'Is het CDA tegengevallen?' (in Christen Democratische Verkenningen van maart '82) heeft een kwaliteit die het de moeite waard maakt om over dat CDA nog eens na te denken in een door de redactie bedoelde openhartige discussie.

Mijn gezichtspunt is er een van een CDA-lid, dat sinds een aantal jaren de confessionele partijen op nationaal niveau in de deelsector van het onderwijs van dichtbij kan gadeslaan en sterk geïnteresseerd is in de overgang van de drie oude partijen in één nieuwe. Gunstige en droevige ervaringen hebben elkaar daarbij afgewisseld en ook confessionele partijen blijken bepaalde trekken te hebben, die ze doen tegenvallen. Dat kan leiden tot berusting of tot actie. Hoogendijks overwegingen brengen mij tot het laatste vanuit een loyaal-kritische benadering.

Ik kan de kritiek van Hoogendijk op de functionering van de CDA-partijraad en het gebrek aan discussiemogelijkheden over de rede van de lijsttrekker-premier niet uit eigen waarneming onderstrepen. Maar ik heb de neiging – mede gezien mijn vroegere ervaringen met een partijraad als de KVP – dit patroon te herkennen. Natuurlijk heeft elke partij – om electorale redenen – behoefte aan applaudiserende momenten. Maar het sturend vermogen van een kleine incrowd lijkt ook bij het CDA toch zo sterk te zijn, dat open

en realistische discussies over de lijn van die partij op de cruciale momenten van vulkanische kabinetsformaties worden ingeruild voor een formele verantwoording achteraf.

Vitale afwijkingen van het partijprogramma in een bepaalde sector worden dan in vakantietijden door waakzame specialisten uit de fractie geformuleerd en uitonderhandeld, later gelegitimeerd met een beroep op het feit, dat het CDA het immers altijd zo bedoeld heeft of dat meer niet haalbaar was. Het subjectief oordeel van de specialist treedt dan in de plaats van een publieke beoordeling.

Dat het vermogen, de betrouwbaarheid en de geloofwaardigheid van de politiek in twijfel worden getrokken is inmiddels door velen met Hoogendijk na de Statenverkiezingen gesteld. Het moge dan bij die verkiezingen meegevallen lijken, voor een partij als het CDA moet het een teken aan de wand zijn, dat bijna 100.000 kiezers in de tijd van nog geen jaar naar de VVD zijn overgewaaid.

Ik heb daar opmerkelijk weinig CDA-commentaar op gehoord. Maar een analyse van dat verlies kan best iets te maken

hebben met die geloofwaardigheid van het CDA. Hoogendijk billijkt bijv. uit emotionele en ethische overwegingen de moeite die het Van Agt moet hebben gekost om de samenwerking met de VVD los te laten. Ik denk dan nog eens terug aan de onvoorstelbare lekkage vanuit de Kamerfractie op 19 augustus 1981 toen de stemming over het akkoord van Van Thijn-Kremers in de CDA-fractie in een ommezien door praatgrage CDA-Kamerleden werd uitgelegd als een nederlaag voor Van Agt. Een uitleg die onmiddellijk beschikbaar was voor de onderhandelaars van D'66 en PvdA en daarmee een publiek affront voor Van Agt, dat ik – en ik weet velen – met verbijstering hebben waargenomen.

Het CDA (respectievelijk de 2 of 3 vroegere confessionele partijen) heeft onafgebroken deel uitgemaakt van wisselende regeringscombinaties en is dus in gunstiger of ongunstiger coalities voortdurend in het centrum van de macht geweest. Het CDA heeft mede met een beroep op evangelische beginselen een zware verantwoordelijkheid genomen in de opbouw – en uitbouw van de zgn. verzorgingsstaat. Historisch moet dit worden vastgesteld, om de schijn te vermijden, dat de verantwoordelijkheid van het CDA in deze duidelijk minder zou zijn dan bijv. die van de PvdA.

Enige voorbeelden: in 1973 werd het minimum-jeugdloon ingevoerd door CDA-bevindlieden, ondanks vele bezwaren die toen al van de zijde van het bedrijfsleven werden gemaakt vanwege de bedrijfslasten en de risico's van jeugdwerkloosheid. En: met een beroep op dezelfde evangelische beginselen werd in de zeventiger jaren nog medegewerkt aan de verdere uitbouw van een overmatig opgezette welzijnssector, in een tijd waarin exploitatietekorten en rendementsvragen zich reeds sterk begonnen op te dringen. Het is dan bij dit laatste voorbeeld opmerkelijk, dat een partij als

het CDA de filosofie aanpast aan de omstandigheden: met eenzelfde beroep op de christelijke grondslag wordt thans gepleit voor vrijwilligershulp en particulier initiatief. Ik wil daar alleen mee stellen dat een christelijke partij behoedzaam moet zijn om een sociale politiek in zijn uitwerking te dicht bij een evangelisch beroep te plaatsen.

Ik denk ook aan de in de confessionele partijen aangetroffen halfslachtige houding bij de steeds verder opgevoerde tegenstelling tussen werkgevers en werknemers. De ernstige waarschuwingen van werkgeverszijde tegen de voortdurende lastenverzwaring, tegen het beslag van de overheid op de nationale middelen, tegen het wegnemen van de prikkels, het mocht allemaal niet baten, omdat er niet genoeg tegengewicht werd geboden tegen de vergroving van de tegenstelling tussen werkgevers en werknemers.

Het prestatiebeginsel, zonder welke bedrijven niet kunnen functioneren, werd in de roes van het sociale ontplooiings-ethos verdacht gemaakt. Over het hoofd is daarbij gezien dat – zoals Schillebeeckx eens heeft gezegd – zorg voor menselijke vrijheid en democratisering niet tégen maar ónder de condities van een industriële maatschappij moet worden beoefend; er mag geen vals dilemma zijn tussen democratie en technocratie.

Ik herinner aan het voortdurend bezwijken van Kamerleden voor buiten-parlementaire actiegroepen met een daarmee gepaard gaand beroep op de geldbuidel. Ik vermoed, dat het voor Kamerleden moeilijk is geweest daarbij het kaf van het koren te scheiden, maar het is natuurlijk nu al te gemakkelijk voor een Kamerlid als Steef Weijers (CDA), in een recente beschouwing in het Algemeen Dagblad te stellen, dat het met al die belangengroepen maar eens uit moet zijn. Wie de geest uit de fles heeft gehaald, kan hem niet in één artikel er weer in terugvoeren.

Ik wijs op het voortdurend uitdijen van de overheidsinvloed op het particuliere leven van de burger, tot en met zijn voorgeschreven gedrag hoe de burger *móet* denken en handelen in vraagstukken van emancipatie en gelijkwaardigheid. Geheel overigens in tegenstelling tot opvattingen inzake abortus, pornografie, waarin het 'baas in eigen buik' of 'baas in eigen etalage' tot een cultus van progressief gedrag is verheven, waarvan de schade nog niet te overzien is. Stellig: partijprogramma's van het CDA c.s. bepleiten verbaal voortdurend terughoudendheid van de overheid. Maar compromissen sluitend is die overheidsinvloed voortdurend toegenomen. CDA-bewindslieden in de sectoren van CRM en Onderwijs bepleiten die terughoudendheid wel in daarvoor geëigende ogenblikken, maar beroepen zich op coalitie-omstandigheden als in zaken van Kaderwet Specifiek Welzijn en Medezeggenschapswetten de speelruimte voortdurend verkleind wordt. Wie daarop wijst loopt dan de kans dat hem een 'angstvallige' defensieve houding wordt verweten. Als het zo doorgaat, (nóg overdreven gezegd) kan een geloof inderdaad nog alleen maar in de sacristie worden beleden.

Nu het Regeerakkoord van 1981: recent stelt Van Agt publiekelijk dat dit akkoord niet meer in stand kan worden gehouden. Het is, zo zei hij, niet meer mogelijk om én de werkgelegenheid én het terugdringen van het financieringstekort én het op peil houden van de collectieve lastendruk van belasting en premies tegelijk te realiseren. Ik ben benieuwd met hoeveel gelijkmoedigheid de CDA-fractie op deze essentiële uitspraak reageert; een discussie in de voorgeschreven partij-organen van het CDA zou toch nodig zijn om dit te verantwoorden. Want het is niet meer en minder dan een déconfiture van dat Regeerakkoord. Wordt het akkoord bij stilziggende onderhandelingen tussen coalitiepartners aangepast, dan zal Hoogendijks

kritiek op het ontbreken van essentiële discussies in het CDA nog eens worden onderstreept.

Een andere niet minder ernstige zaak voor de geloofwaardigheid van de CDA-partijpolitiek: niet weinigen van hen, die in het laatste decennium als Kamerlid of bewindsman hebben geparticipeerd in de verantwoordelijkheid voor het sociaal-economisch beleid dragen thans als nieuwe of gebleven bewindslieden verantwoordelijkheid voor de boedelbeschrijving van dat beleid en voor de keuze welke preferente en concurrente crediteuren van de overheid uitbetaald moeten worden. Een groot verloop van CDA-Kamerleden naar regeringsbanken is daarbij opmerkelijk (terzijde: ook dat heeft bijgedragen aan de door Hoogendijk gesignaleerde verzwaking van de CDA-Kamerfractie). De vraag luidt: draagt zoiets bij aan het vermogen tot een afstandelijke oordeelsvelling over de situatie van het land en tot een afgewogen oplossing van de problemen?

Opmerkelijke passages wijdt Hoogendijk aan de 'kerkelijke cultuur', met name gezien de ontwikkelingen in de katholieke kerk onder de huidige Paus. Hij ziet in die ontwikkelingen een positief streven om authentiek katholieke waarden opnieuw inhoud te geven tegenover de gemakzucht van tal van populair geworden opvattingen maar hij onderkent tegelijk restauratiegevaren. Deze genuanceerde beschrijving kan ik delen. Zijn lage verwachting van de spiritualiteit van het protestantisme heeft mij echter verrast.

Hij pleit voor een CDA als een interconfessionele ontmoetingspartij waarin de visies van de kerken wel relevant zijn, maar die niet het laatste woord betekenen. In principe deel ik die opvatting. Toch wil ik wel een voorbehoud maken. Het kader van een politieke partij lijkt mij niet in eerste instantie geschikt voor een toenadering in geestelijke zin tussen Rome en

Reformatie.

Politieke machtssfeer werkt nu eenmaal niet stimulerend op zulke delicate geestelijke processen, omdat besmettende factoren van tactiek, strategie en eigenbelang daar vaak zichtbaar aanwezig zijn. Bovendien: op de eigenlijke terreinen van kerkelijk-godsdienstig beleven en opvoeding in schoolverband is de vraag naar een specifiek christelijk vormingsmodel in deze tijd al een hele opgave. Het is vermoedelijk niet zo, dat er gemakkelijk groepsindelingen zijn te maken van een deel dat (stil) tot God en de kerk wil behoren, een vijandig deel en een groep met inhoudloze onverschilligheid. Veel meer is er een dubbelzinnige verhouding: er is een zekere afstand tot de kerk, tot de sacramenten, tot de Bijbel, maar zo een afstandelijke groep wil zich blijven ophouden aan de rand van het kerkelijk-gelovig gebied: zij blijven erbij waken, maar treden niet binnen, 'zij waken zonder te getuigen'.

Er is ook een groep die er wèl bij wil horen, die wel de Bijbel wil lezen, maar die niet tot de kern wil binnentreden. Zij hebben sympathie voor hen die echt zouden willen getuigen, maar aarzelen. 'Zij aarzelen om te getuigen'. En bij beide groepen is er een bijbels zwerven of stilstaan rond het onvertaaltbare mysterie. Men moet dus bescheiden verwachtingen hebben van een confrontatie met 'de kerkelijke cultuur' zoals Hoogendijk die wenst binnen een politieke partij. Veel meer lijkt het mij zaak, dat een partij als het CDA, goed luistert naar wat onze kerken op sommige elementaire zaken te zeggen hebben (als de kerken tenminste in staat worden gesteld te spreken).

Daarnaast is een zorgvuldig gadeslaan van processen van toenadering van de 'subculturen' van de kerken erg wenselijk, zoals die in het bijzonder confessioneel onderwijs.

Als Hoogendijk zegt, dat bezuinigen op zich geen zelfstandige waarde heeft, in het 'waardensysteem' dat het CDA aanhangt,

dan lijkt dat plausibel, maar tegelijk een verabsolutering. Hij bepleit uit te gaan van rechtvaardigheid en solidariteit, maar erkent dat de invulling van deze begrippen in concreto onherroepelijk tegenstellingen aan het licht brengt. Is het bijv. rechtvaardig of onrechtvaardig om de kinderbijslag afhankelijk te maken van het inkomen in een situatie dat het CDA met de VVD een Kamermotie aangenomen ziet om de premiebelasting en lastendruk niet verder te doen stijgen? Is het rechtvaardig om bij een progressief belastingtarief voor de IB daar nog eens progressieve belasting over deze sociale uitkering bij te doen? Is het rechtvaardig om de koppeling tussen ambtenarensalarissen, lonen en sociale uitkering in stand te houden, ook al zou dat t.z.t. de hele sociale structuur in een staat van surseance van betaling brengen? Of kan dat op langere termijn toch de solidariteit onder veel grotere spanning brengen? Werkt de korte-termijnpolitiek rechtvaardig en de lange-termijnvisie onrechtvaardig?

Een christelijke partij moet dus sober en voorzichtig omgaan met evangelische uitgangspunten, wil zo'n partij bij gewijzigde omstandigheden niet verstrikt raken in haar eigen leer die onder andere omstandigheden tot geheel andere conclusies heeft geleid. En daarom zal die partij soms christelijk-progressief en soms christelijk-conservatief genoemd worden, omdat een politieke partij die zich christelijk wil noemen op vliedsun ijs staat, waarop zij zich behalve met geloof ook met verstand moet trachten staande te houden in een wankel evenwicht.

Daarom heeft het CDA niet alleen behoefte aan apologeten, maar ook aan politici die consequent zijn en realiteitszin in evenwicht weten te brengen.

Dat zal dan soms applaus en soms verzuizing oproepen. In het laatste geval zal het CDA in ieder geval tegenvallen. Tot nadenken strekt wat George Sand eens

schreef in een 19e eeuwse reisbrief:
'Vooruit! probeer uw wijsheid eens te schragen met een klare, bondige tekst! en als u daarmee een massa mensen aan uw zijde hebt gekregen, geef ze dan maar wetboeken in dertig delen, als u dat wilt. Tot die tijd bent u maar een brahmaan, u verstopt uw wijsheid onder de grond en uw oudste adepten kunnen nauwelijks uw mysteries verklaren, zo ingewikkeld zijn zij, zo verhuld zijn hun principes en hiërogliefen!
Uit angst het mes erin te zetten en moedig het gevaar en het lijden door een grote louterende crisis te tonen, wekt u de lachlust op met uw enigma's en verdient u in vele opzichten de verwijten van hypocrisie die men u maakt. Dat is de reden dat niemand wijzer wordt van heel uw geestelijke bagage, dat is de reden dat wij niets

weten en dat wij in hulpeloze verwarring raken wanneer wij ons inspannen te studeren en te interpreteren.'
Natuurlijk hebben auteurs en dichters het voorrecht uitspraken te doen die wij overtrokken vinden. Hoogendijk – een bezonnen beoordelaar – vraagt zich toch af of een algemeen gevoel van scepsis zich niet tot in het CDA voortplant. Ik vind zijn vraagstelling niet overdreven. En de hiërogliefen van dit CDA kan ik niet of slechts met moeite ontcijferen.
Als openhartigheid op prijs wordt gesteld, zou ik dubbelhartig zijn, als ik dat niet zou bekenen. 'Quo Vadis, CDA?'

